

О. І. Мельник,
аспірант, асистент кафедри економіки підприємства,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВПЛИВ СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬГОСПВИРОБНИКІВ

O. Melnyk,
graduate student, assistant, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

IMPACT OF THE STRUCTURE OF LAND MANAGEMENT IN AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY OF UKRAINE ON THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCERS

У статті висвітлено сучасну структуру земель сільськогосподарського призначення в аграрному секторі економіки України та їх розподіл між основними категоріями виробників сільськогосподарської продукції. Обґрунтовано перспективи подальшої трансформації структури землеволодіння та землекористування в умовах ринкової трансформації земельних відносин у сільському господарстві. Визначено категорії сільськогосподарських товаровиробників, які мають найвищий рівень конкурентоспроможності залежно від рівня землезабезпечення та вплив земельного фактора на доходи сільськогосподарських товаровиробників.

The article analyzes the current structure of agricultural land in the agricultural sector of Ukraine and their distribution between the main categories of agricultural producers. The perspectives of further transformation of the structure of land tenure and land use in conditions of market transformation of land relations in agriculture are grounded in the article. Defined the categories of agricultural producers with the highest level of competitiveness depending on the land management are defined in the article.

Ключові слова: земельні відносини, структура землеволодіння, структура землекористування, аграрний сектор, сільськогосподарські угіддя, конкурентоспроможність.

Key words: land relations, land tenure structure, the structure of land use, agrarian sector, farmland, competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Процеси роздержавлення земель сільськогосподарського призначення, реструктуризації колгоспів і радгоспів, а пізніше — колективних сільськогосподарських підприємств у нові сільськогосподарські форми господарювання, запровадження приватної власності на землю, становлення та розвиток ринкових відносин в Україні зумовили структурні трансформації вітчизняного аграрного сектора економіки, збільшен-

ня кількості землевласників і землекористувачів, розвиток сільськогосподарського виробництва у господарствах населення, зміни у земельних відносинах. Тому дослідження особливостей трансформацій структури землеволодіння та землекористування у сільському господарстві у сучасних умовах та визначення впливу цих змін та земельного фактора на рівень конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників є доволі актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у дослідження різних аспектів землеволодіння та землекористування в аграрній сфері економіки здійснили П.І. Гайдуцький, А.Є. Данкевич, Ю.О. Лупенко, П.М. Макаренко, Л.Ю. Мельник, В.Я. Мель-Веселяк, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук, М.М. Федоров, М.А. Хвесик, В.В. Юрчишин та багато інших. Але, не зважаючи на це, багато питань щодо перспектив формування раціональної структури землеволодіння та землекористування щодо земель сільськогосподарського призначення залишаються недостатньо дослідженими.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізувати сучасну структуру землеволодіння та землекористування в аграрному секторі економіки як результат ринкової трансформації земельних відносин та окреслити шляхи вдосконалення цієї структури. Обґрунтувати залежність рівня конкурентоспроможності різних категорій сільськогосподарських товаровиробників від рівня землезабезпеченості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Із поміж найважливіших чинників, що зумовлюють ефективність виробництва та підвищення конкурентоспроможності як галузі сільського господарства України в цілому, так і окремих її товаровиробників, є формування раціональної структури володіння та користування землями сільськогосподарського призначення й ефективного їх використання у довгостроковій перспективі.

Процеси формування раціональної структури землеволодіння та землекористування в аграрному секторі економіки безпосередньо пов'язані із процесами формування ринку землі в Україні, який покликаний здійснювати перерозподіл земельних ресурсів між різними суб'єктами земельних відносин. Внаслідок запровадження права приватної власності на землю, розподілу земельних часток між членами колективних сільськогосподарських підприємств, передачі особам земельних ділянок в оренду для ведення особистого селянського господарства, активізувалися процеси переміщення земельних ресурсів із сектору сільськогосподарських підприємств в індивідуальний.

Ефективне використання земель сільськогосподарського призначення у довгостроковій перспективі пов'язане із раціональною експлуатацією власниками та користувачами земель сільськогосподарського призначення, оскільки багато є землевласників, які взагалі не здійснюють обробіток землі та не надають її в користування іншим особам, а користувачі не завжди раціонально використовують отримані земельні ділянки. Такий стан речей не повинен залишатися поза увагою держави, оскільки її роль у формуванні системного підходу до структури земель сільськогосподарського призначення та регулюванні земельних і, зокрема, орендних відносин є визначальною.

Земельні ресурси є рушійною силою розвитку аграрного сектору та основним предметом конкуренції. Площа суші нашої планети — 13,4 млрд га (без Антарктиди). Загальна площа земель, придатних для ведення

сільськогосподарського виробництва, складає у межах 4,5 млрд га (тобто 9% від поверхні Землі). На Європу і Азію припадає 2,1 млрд га сільськогосподарських угідь, або більше 40% земель світу, що знаходяться в обробітку. Найбільші площі сільськогосподарських угідь мають такі країни, як Росія, США, Індія, Китай, Бразилія, Казахстан і Канада [1, с. 40].

Україна — велика країна світу і входить до числа 12 країн, що мають найбільше землекористування. Наша держава після європейської частини Росії має найбільшу в Європі площу сільськогосподарських угідь. Площа сільськогосподарських угідь України, яка може використовуватись у сільськогосподарському виробництві, на початок 2013 р. становила для корпоративного та індивідуального секторів 41,5 млн га (69% території України або майже 1% сільськогосподарських угідь світу), з яких 32,5 млн га — площа ріллі. У порівнянні: в Австрії — 3,5 млн га, у Бельгії — 3,5 млн га, у Великобританії — 17,1 млн га, у Голландії — 2,0 млн га, у Німеччині — 17,4 млн га, у Франції — 30,0 млн га, у Швейцарії — 1,6 млн га, у Казахстані — 221,8 млн га, у Росії — 210 млн га, у США — 426,0 млн га, в Індії — 181 млн га, у Канаді — 73,4 млн га, у Бразилії — 245,8, у Китаї — 496 млн га.

Із загальної площі сільськогосподарських угідь, станом на 1 січня 2013 року, 49,7% сільськогосподарських угідь припадало на сільськогосподарські підприємства (включаючи фермерські господарства), 38,1% — на громадян, 12,2% — на користувачів інших категорій, включаючи землі запасу та землі, не надані у власність і постійне користування. Виробництвом сільськогосподарської продукції у 2012 році займалось 55,9 тис. аграрних формувань, які зосередили 20,6 млн га сільськогосподарських угідь. Господарськими товариствами використовувалося 50,3% цих угідь, фермерськими господарствами — 20,1%, приватними підприємствами — 15,7%, виробничими кооперативами — 3,7%, державними підприємствами — 2,8%, підприємствами інших форм господарювання — 7,4%.

У 2012 році з 55,9 тис. підприємств 47,6 тис. мають сільськогосподарські угіддя, із них 67,8% підприємств мають площу до 100 га, 15,2% — від 100 до 500 га, 5,5% — від 500 до 1000 га, 5,4% — від 1000 до 2000 га, 6,1% — понад 2000 га. Середній розмір підприємства з урахуванням фермерських господарств становить 367,0 га, без урахування фермерських господарств 1085 га сільськогосподарських угідь. Слід відмітити, що нині обліковується 8,2 тис. сільськогосподарських підприємств (14,7% їхньої загальної кількості), які взагалі не мають сільськогосподарських угідь. Можна зробити припущення, що у них є у наявності земельні ділянки на неформальній основі власності.

Більшість сільськогосподарських підприємств мають невелику площу землекористування. У 2012 році налічувалось 27,2 тис. підприємств із площею сільськогосподарських угідь до 50 га, що становить 49% загальної їх кількості або 57% загальної кількості сільськогосподарських підприємств, що мають сільгоспугіддя. В Україні за 2005—2012 рр. збільшується кількість аграрних формувань із площею землекористування від 5000, 1 га до 10000 га і більше, а також збільшується площа земельних ресурсів, яка ними використовується.

Таблиця 1. Обсяг валової сільськогосподарської продукції на 1 га сільгоспугідь за категоріями сільгоспвиробників, грн. / га

Роки	Сектор сільськогосподарських підприємств		Індивідуальний сектор	Усі категорії господарств
	Сільськогосподарські підприємства	Фермерські господарства	Господарства населення	
1	2	3	4	5
1990	5145,6	-	31327,4	6732,0
1995	2827,1	1879,1	15762,3	4392,8
2000	1729,7	2689,5	12534,3	3610,4
2005	3215,6	2393,3	7731,2	4300,5
2007	3787,5	2194,4	6261,8	4130,2
2008	5105,2	3584,7	6374,1	4839,5
2009	4949,4	3017,5	6523,3	4755,3
2010	4953,1	2981,0	6315,6	4695,2
2011	6325,6	4035,6	7085,2	5620,9
2012	6021,6	3472,9	6892,7	5374,9

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

У 2012 році налічувалось 40,7 тис. фермерських господарств, у власності та користуванні яких на початок 2013 року знаходилося 4173,1 тис. га сільгоспугідь. Середній розмір фермерських наділів у 2012 р. проти 2011 р. збільшився на 4,46 га і становив 102,4 га, у тому числі 97,5 га ріллі (на 1 січня 2011 р. — 91,66 га). Площі земель фермерів розширюються як шляхом укрупнення самих господарств, так і оренди земельних часток (паїв). Орендовані землі фермерських господарств станом на 1 листопада 2011 р. склали 80,8% загальної площі землі, яка є в їх користуванні.

За підсумками державного статистичного спостереження щодо окремих показників розвитку сільських, селищних і міських рад у сільських населених пунктах, що знаходяться в їхньому підпорядкуванні, станом на 1 січня 2013 р. в Україні зареєстровано 4301,8 тис. домогосподарств проти 4359 тис. на 1 січня 2012 р. Половина домогосподарств України володіють площею землі 0,5 га і менше у розрахунку на кожне господарство.

Значна частка 72,7% землі, що знаходиться у володінні домогосподарств припадає на групу господарств населення України з площею 1,01 га і більше, де середній розмір площі землі на одне господарство скла-

дає 3,91 га. У цьому вбачається перспектива поступової трансформації великих домогосподарств у фермерські господарства чи сільськогосподарські підприємства. Звичайно, що крім ресурсних факторів на розвиток окремих категорій господарств галузі сільського господарства та аграрного сектору у цілому впливає і низка інших факторів.

У сучасних умовах важко однозначно сказати, яка структура землекористування є найбільш оптимальною. У таблиці 1 подано результати проведеної порівняльної оцінки результативності використання земельних ресурсів на основі критерію обсягу валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь.

Результативність сільськогосподарського виробництва на 1 га сільгоспугідь за 1990—2012 рр. значно коливається, що пов'язано із перетвореннями різного характеру в аграрному секторі економіки. Слід відмітити, що такі коливання характерні як для сільськогосподарських підприємств, так і для господарств населення. Цікава ситуація склалась в індивідуальному секторі сільського господарства, що пояснюється процесами роздержавлення земель сільськогосподарського призначення та поступової їх передачі господарствам населення.

Таблиця 2. Рейтинг агроформувань, які найбільше збільшили сільськогосподарські угіддя у 2012 р., тис. га

№	Назва агроформування	Загальний земельний банк	Збільшення земельного банку у 2012 році	Області діяльності
1.	Кернел Груп	330	119	Тернопільська, Одеська, Миколаївська, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Сумська, Чернігівська
2.	Agrokultura AB (раніше Alpcot Agro)	101.8	82	Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Житомирська, АР Крим
3.	Індустріальна молочна компанія (ІМК)	120	61	Полтавська, Чернігівська, Сумська
4.	Агротон	209	38	Луганська, Харківська
5.	KSG Agro	92	31	Дніпропетровська, Харківська, Хмельницька, Херсонська
6.	Дружба-Нова	110	25	Чернігівська, Полтавська, Сумська
7.	UkrLandFarming	532	24	21 область України та АР Крим

Джерело: розроблено на основі [5].

Слід відмітити, що у 2011—2012 рр. загальна результативність дещо покращилась, хоча сільськогосподарські товаровиробники мають значний потенціал для підвищення ефективності господарської діяльності, оскільки в Україні у порівнянні з провідними країнами Європейського Союзу вартісний показник виробництва валової продукції на 1 га сільгоспугідь у 8 разів нижчий. Для порівняння: у Німеччині — 2442,6 євро / га, у Франції — 2188,0 євро / га, у Чехії — 899 євро / га, у Польщі — 783,9 євро / га, у Болгарії — 686,0 євро / га, у середньому по країнам ЄС — 2189,2 євро / га [2], а в Україні — 484,2 євро / га.

На сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки на низькому рівні розвитку знаходяться господарства населення, у діяльності яких майже не простежуються тенденції до зміни форми господарювання. У реальності виникає дуже багато ситуацій, коли господарства населення значно переважають сільськогосподарські підприємства за площами використовуваних земельних ресурсів, обсягами виробленої продукції та ін. У чому й спостерігається створення "нерівних" умов для різних форм господарювання.

Звичайно, що ситуація дещо зміниться у разі відкриття ринку земель та сформованої моделі обігу земель сільськогосподарського призначення, яка у свою чергу суттєво залежить не тільки від прийняття законопроектів "Про ринок землі", "Про обіг земель сільськогосподарського призначення" та відміни мораторію на продаж землі, дію якого було продовжено до 2016 року, але й від позиції тих, хто хоче користуватися земельними ресурсами та тих, хто не хоче цього робити, маючи земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Потрібно розуміти, що відміна мораторію тільки знімає заборону на продаж землі, а власники земельних ресурсів самостійно вирішуватимуть продавати, давати у тимчасове користування чи самостійно обробляти їх.

Тому не дивно, що великі та середні аграрні формування активно у постійному процесі збільшують свої площі земель. У таблиці 2 наведено рейтинг агроформувань, які найбільше за всіх збільшили площі сільгоспугідь у 2012 році.

У країнах Європи орендарі 2—3 тис. га сільськогосподарських угідь вважаються великими землекористувачами, а в Україні аграрні формування, які використовують менше 7 тис. га не входять навіть у рейтинг 100 найбільших землекористувачів.

У сучасних ринкових умовах важко офіційно відстежити появу, масштаби та механізми функціонування агрохолдингів. Найбільшими за площами землекористування в Україні у 2012 році були такі агроформування: UkrLandFarming — близько 530 тис. га, Американський інвестиційний фонд New Century Holding — 400 тис. га, Кернелл Груп — 330 тис. га, агрохолдинг "Мрія" — 295 тис. га, Миронівський Хлібопродукт — 280 тис. га, Українські Аграрні інвестиції — 260 тис. га, Астарта-Київ — 245 тис. га, HarvEast — 220 тис. га, Агротон — 170 тис. га, Sintal Agriculture — 150 тис. га [3]. У першому півріччі 2013 року в Україні надалі відбувається стрімке збільшення агрохолдингами земельних площ. За даними джерела [4], десятьма найбільшими агроформуваннями орендується близько 3,8 млн га земельних угідь або 10% усіх сільськогосподарських угідь України, най-

більшим земельним банком володіють Державна продовольчо-зернова корпорація України (1 млн га), UkrLandFarming (532 тис. га), Кернел Груп (438 тис. га), New Century Holding (400 тис. га), Миронівський Хлібопродукт (300 тис. га), агрохолдинг "Мрія" (295 тис. га), Українські Аграрні інвестиції (264 тис. га), "Астарта-Київ" (245 тис. га), HarvEast (220 тис. га), Агротон (171 тис. га).

Цікавим є той факт, що 100 найбільших агрохолдингів України (1,7% від загальної кількості сільськогосподарських підприємств) мають у своєму розпорядженні близько 6,5 млн га сільськогосподарських угідь, що становить 31,5% сільськогосподарських угідь корпоративного сектору сільського господарства або 15,7% усіх сільгоспугідь України.

Припускаємо, що у вітчизняному аграрному секторі економіки відбуваються процеси концентрації сільськогосподарських угідь у власності господарюючих суб'єктів, в основному це холдинги середніх розмірів, шляхом інтеграції та поглинання більш дрібних сільськогосподарських підприємств. Активніше за інших поглинаннями займаються аграрні компанії, які нещодавно стали публічними і зараз виконують дані інвесторам обіцянки.

Утворення великих суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки та концентрація значної частки сільськогосподарських угідь відбуваються переважно за рахунок зовнішнього вливання капіталу, внаслідок чого спостерігаються процеси поглинання одним агроформуванням іншого. У Німеччині здійснюється контроль за об'єднанням (злиттям) підприємств у разі, коли утворене підприємство може зайняти домінуюче положення на ринку, необхідне інформування антимонопольної установи і дозвіл на здійснення процесу злиття [6, с. 37], а в Україні цим процесам не приділяється належної уваги із сторони державних контролюючих органів.

Так, у 1966—67 роках у цілому у Німеччині налічувалося 1,2 млн земельних наділів. А вже в 2010 році ця цифра становила лише 0,3 млн господарств. Із них, розмір земельних площ, покритих фермерськими угіддями площею менше двох гектарів, скоротився з 123,7 тис. га в 1990 році до 20,1 тис. га у 2007-му. Водночас у Великій Британії, яка має один з найвищих показників концентрації власності на землю у всьому світі, — 70% земель, за найбільш загальними оцінками, належать менш як 1% населення. В Іспанії у 2010 році 2% землевласників володіють половиною землі [7].

На думку експертів, до 2015 року в Україні агрохолдинги сконцентрують близько 25 відсотків загальної площі сільгоспугідь, що перебувають у власності й користуванні сільськогосподарських підприємств і господарств населення [8]. Цей фактор у перспективі може значно вплинути на підвищення та забезпечення рівня конкурентоспроможності великих аграрних формувань.

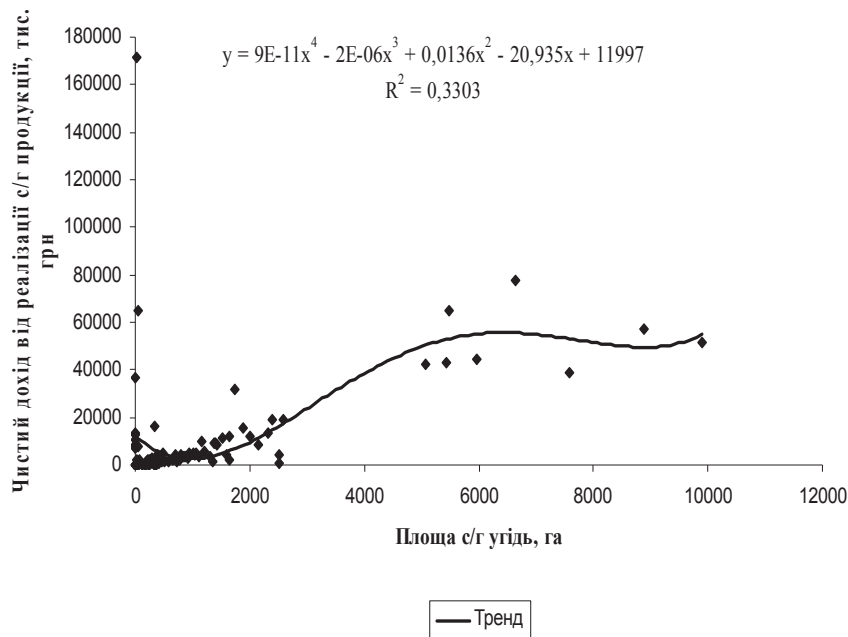
Вважаємо, що державним органам влади необхідно врегулювати діяльність аграрних формувань у найближчій перспективі шляхом встановлення обмежень земельних масивів та правил господарювання на аграрному ринку, з метою встановлення балансу між сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення задля успішного розвитку аграрного сектору.

Таблиця 3. Структура землекористування сільгоспгіддями середніми та великими сільськогосподарськими підприємствами різних організаційно-правових форм господарювання

	Господарські товариства	Приватні підприємства (включаючи фермерські)	Сільгосп-кооперативи	Державні підприємства	Інші підприємства	Усього
1	2	3	5	6	7	8
2007 рік						
Всього с/г угідь, тис. га	10032,5	4056,3	1268,7	530,5	831,4	16719,4
Із них взято в оренду, тис. га	9688,5	3984,3	1229,0	16,6	669,5	15587,9
Частка в оренді, %	96,6	98,2	96,9	3,1	80,5	93,2
Обсяг угідь на 1 підприємство, га	2127,3	1712,9	1716,7	2514,2	3273,2	2017,3
2008 рік						
Всього с/г угідь, тис. га	10605,6	4838,2	1145,2	635,4	942,9	18167,4
Із них взято в оренду, тис. га	10373,1	4723,3	1107,8	19,6	881,5	17105,2
Частка в оренді, %	97,8	97,6	96,7	3,1	93,5	94,2
Обсяг угідь на 1 підприємство, га	2095,1	1652,4	1617,5	2344,6	2993,3	1956,8
2010 рік						
Всього с/г угідь, тис. га	11107,9	4923,4	941,3	585,7	895,5	18453,8
Із них взято в оренду, тис. га	10908,0	4828,3	915,8	20,6	827,6	17500,3
Частка в оренді, %	98,2	98,1	97,3	3,5	92,4	94,8
Обсяг угідь на 1 підприємство, га	2241,3	1593,8	1708,3	2099,2	2936,0	2010,2
2012 рік						
Всього с/г угідь, тис. га	11320,8	5083,2	701,8	585,8	813,5	18505,0
Із них взято в оренду, тис. га	11132,4	4958,7	691,8	16,8	729,4	17529,1
Частка в оренді, %	98,3	97,6	98,6	2,9	89,7	94,7
Обсяг угідь на 1 підприємство, га	2274,2	1638,6	1617,0	2062,7	2247,2	2020,2

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України (форма № 50-сг за відповідні роки).

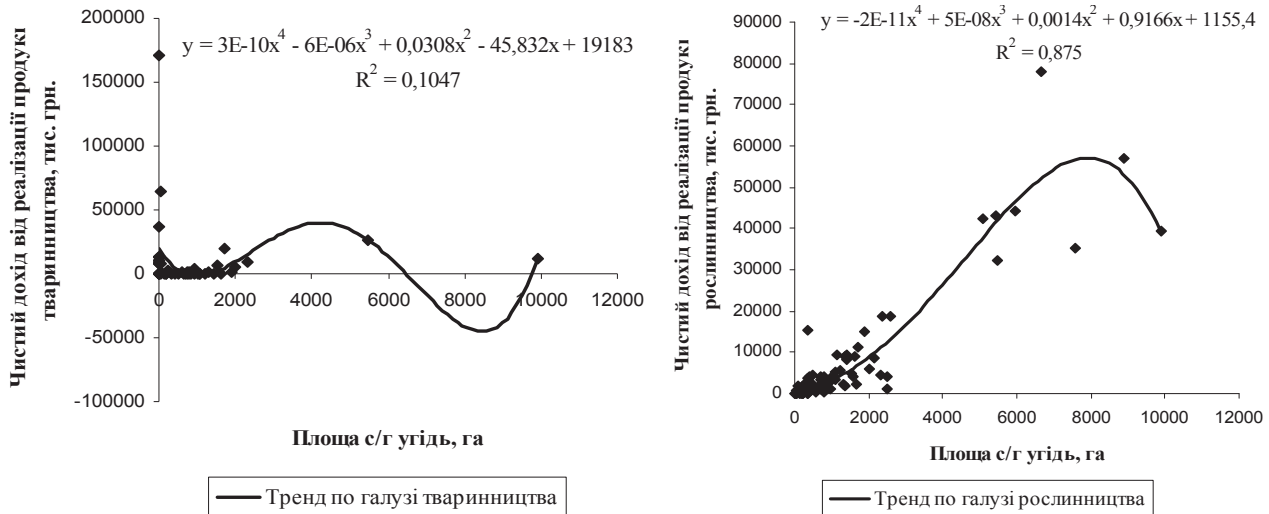
Звичайно, що при здійсненні управління земельними відносинами в Україні потрібно враховувати історичні та національні аспекти використання земель певної території, і розуміти, що підходи до управління відносинами власності, користування й розпорядження земельними ресурсами можуть бути

Рис. 1. Залежність рівня доходності сільськогосподарських підприємств від площі сільськогосподарських угідь

Примітки:

1. Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики у Чернівецькій області.
2. Для наочності поданий графік міри зв'язку між змінними і відповідні рівняння, а також рівень їхньої достовірності поліноміальної апроксимації 4 ступеня.

Рис. 2. Залежність рівня доходності сільськогосподарських підприємств галузі тваринництва та галузі рослинництва від площі сільськогосподарських угідь

Примітки:

1. Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики у Чернівецькій області.
2. Для наочності поданий графік міри зв'язку між змінними і відповідні рівняння, а також рівень їхньої достовірності поліноміальної апроксимації 4 ступеня.

прийнятними для одного регіону та неприйнятні для іншого.

Слід відзначити, що в Україні структура землеволодіння незбалансована із структурою землекористування, оскільки земельні ресурси належать одному суб'єкту, а використовуються іншими. Тому стрімкого поширення набули земельні відносини у сфері оренди земель сільськогосподарського призначення сільськогосподарськими товаровиробниками різних організаційно-правових форм господарювання.

У таблиці 3 наведено структуру землекористування сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання. Зазначимо, що інформація, наведена у таблиці, відноситься до підприємств, які відповідають статистичним критеріям для великих і середніх сільськогосподарських підприємств, установлених Методологічними положеннями зі статистики державних статистичних спостережень зі статистики сільськогосподарських підприємств, затверджених наказом Держкомстату від 09.11.2011 р. №289. Зокрема це підприємства, які мають зареєстрований першим вид економічної діяльності, віднесений до галузі сільського господарства, або галузей з переробки сільськогосподарської сировини, або досліджень і розробок в галузі природничих наук, мають або понад 200 га сільськогосподарських угідь, або понад 50 голів худоби, або понад 500 голів птиці, або кількість працюючих понад 20 осіб, або дохід (виручку) від реалізації продукції сільського господарства понад 150 тис. грн.

Кількість великих і середніх сільськогосподарських підприємств, що подали звіт, у 2012 році становить 16 % від загальної кількості діючих сільськогосподарських підприємств (включаючи фермерські господарства). Їхня частка в загальних обсягах виробництва продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами за 2012 рік складає 90 %, у тому числі зернових і зернобобових культур — 88 %, цукрових

буряків — 95 %, насіння соняшнику — 87 %, картоплі — 80 %, овочів — 82 %, приросту худоби — 88 %, птиці — 97 %, молока — 95 %, яєць курячих — 95 %, вовни — 73 %.

Дані таблиці 3 подані в розрізі основних організаційно-правових форм господарювання, зокрема господарських товариств, виробничих сільськогосподарських кооперативів, приватних підприємств, включаючи великі фермерські господарства з площею сільськогосподарських угідь понад 1000 га і кількістю працюючих понад 50 осіб, державних та інших сільгоспідприємств за 2006—2012 рр.

Внаслідок запровадження приватної власності на землю та розпаювання земель сільськогосподарського призначення, активізувались трансакції з приводу оренди, дарування, передачі і обміну земельних часток, які й забезпечили сучасну структуру землекористування та землеволодіння. В Україні існує сім способів законно набути права власності на землю: укладення сторонами договору міни (бартеру), договір оренди з правом першочергового викупу, висновок власниками довіреностей на інших осіб, договір емфітевзису (передачі права користування до 50 років), застава переходить у власність "кредитора" на підставі рішення суду, у період з 1.01.2008 по 13.01.2008 мораторій не діяв, продаж земельної ділянки по частинам.

Як бачимо, із даних таблиці 3, найбільшою площею сільськогосподарських угідь користуються господарські товариства, яка й визначає їхні конкурентні переваги порівняно з іншими організаційно-правовими формами господарювання. Земельні відносини із приводу оренди земельних ресурсів притаманні усім сільськогосподарським підприємствам, де оренда сягає понад 90 %.

Враховуючи значний вплив земельних ресурсів на конкурентоспроможність сільськогосподарських товаровиробників, проведемо регресійний аналіз та дослі-

димо залежність між обсягами сільськогосподарських угідь та чистим доходом від реалізації сільгосппродукції (рис. 1 та рис. 2). Для поглибленого аналізу за базу ми обрали сектор сільськогосподарських підприємств Чернівецької області та їхні показники діяльності у 2012 році.

Коефіцієнт детермінації між незалежною змінною (площі сільськогосподарських угідь конкретного підприємства) та факторним показником (чистим доходом від реалізації сільгосппродукції) у цілому по галузі рослинництва та тваринництва дорівнює 0,33, що свідчить про незначний вплив першої змінної на другу. Варто відзначити, що рівень землезабезпеченості у значній мірі впливає на доходність сільськогосподарських підприємств у галузі рослинництва. Підприємства галузі тваринництва характеризуються незначним рівнем залежності від площі сільськогосподарських угідь.

На нашу думку, у найближчій перспективі негайного врегулювання потребують земельні відносини із приводу обігу земель сільськогосподарського призначення шляхом відкриття вільного та прозорого ринку землі, де кожен громадянин України чи аграрне формування, які бажають або уже займаються сільськогосподарським товаровиробництвом зможуть придбати один із основних факторів виробництва — землю. У земельних відносинах також повинні бути створені належні ринкові умови.

Сучасна сформована структура землезабезпеченості зрозуміло, що внутрішньо поступово трансформуватиметься за рахунок поступового переходу земель від "неефективних власників" до держави, територіальних громад та, за наявності на це соціальної згоди, економічно активних представників середнього класу на селі, тому на сьогодні важко сказати про майбутню, якусь конкретну сегментацію ринку земель сільськогосподарського призначення.

У сільському господарстві і надалі будуть швидкими темпами збільшувати свої земельні банки середні та великі аграрні формування. У більш складній ситуації знаходитимуться дрібні та середні товаровиробники, у тому числі й господарства населення, які маючи земельний потенціал не будуть мати можливості його реалізувати через низький рівень розвитку фінансового ринку. Зрозуміло, що така ситуація сприятлива тільки для великих аграрних формувань. У найближчій перспективі державним органам влади слід вжити конкретних заходів щодо підтримки дрібнотоварних виробників сільськогосподарської продукції.

Література:

1. Солов'яненко Н. Земельні ресурси світу / Н. Солов'яненко // Землевпорядний вісник. — 2011. — № 10. — С. 39—40.
2. Собкевич О., Русан В., Юрченко А., Скороход В. Щодо підвищення ефективності господарювання аграрних формувань: аналітична записка / Відділ секторальної економіки при Національному інституті стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://www.niss.gov.ua/articles/575/>

3. Бондарь К. ТОП-100 латифундистов України 2012 / Національний агропортал Latifundist.com [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://latifundist.com/rating/top-100-latifundistov-ukrainy>

4. Тюрдьо Ю. Земельные банки 10 крупнейших аграрных корпораций страны [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://newsplot.org/story/11004/#page1>

5. Бондарь К. ТОП-7 агрохолдингов по увеличению сельхозземель 2012 / Національний агропортал Latifundist.com [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://latifundist.com/rating/lendlordy-ukrainy--top-7-agroholdingov-po-uvlicheniyu-zemelnogo-banka-2012>

6. Постульгіна Т. Землеустрій у Німеччині / Т. Постульгіна // Землевпорядний вісник. — 2012. — № 4. — С. 36—37.

7. Land concentration, land grabbing and people's struggles in Europe. — Transnational Institute for European Coordination Via Campesina and Hands off the Land network. — April, 2013. — 194 p.

8. Українські агрохолдинги сконцентрують до 2015 року більше чверті орних земель країни — експерт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ppa.gov.ua/press_center/economic_news/38445/

References:

1. Solovyanenko, H. (2011), "Land World", Journal of Land Surveying, vol. 10, pp. 39—40.
2. Sobkevich, O. Rusan, V. Yurchenko, A. and Skorokhod, V. "To improve the efficiency of management to agrarian formations: Policy Briefing, Sector Economics Department at the National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine, [Online], available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/575/> (Accessed 4 September 2013).
3. Bondar, K. (2013), "Top 100 latifundystov UKRAINE 2012", National agroportal Latifundist.com, [Online], available at: <http://latifundist.com/rating/top-100-latifundistov-ukrainy> (Accessed 1 September 2013).
4. Tyurdo, Yu. (2013), "Land banks 10 agrarian the largest corporations of the country", [Online], available at: <http://newsplot.org/story/11004/#page1> (Accessed 3 September 2013).
5. Bondar, K. (2013), "Top 7 agroholdynhov to increase selhoz zemel 2012", National agroportal Latifundist.com, [Online], available at: <http://latifundist.com/rating/lendlordy-ukrainy--top-7-agroholdingov-po-uvlicheniyu-zemelnogo-banka-2012> (Accessed 1 September 2013).
6. Postulhina, T. (2012), "Land Management in Germany", Journal of Land Surveying, vol. 4, pp. 36—37.
7. Land concentration, land grabbing and people's struggles in Europe. — Transnational Institute for European Coordination Via Campesina and Hands off the Land network. — April, 2013. — 194 p.
8. The official site of Ukraine State Agency for Management of State Corporate Rights and Property (2012), "Ukrainian agricultural holdings concentrate more than a quarter of arable land in the country by 2015", [Online], available at: http://ppa.gov.ua/press_center/economic_news/38445, (Accessed 26 Aug 2013).
Стаття надійшла до редакції 13.11.2013 р.